

ОСОБИСТІСНА ЗРІЛОСТЬ ЯК ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

В статті розглянуто теоретичний аспект проблеми зрілості особистості. Розкриті погляди представників західної та вітчизняної психології на дану проблему.

Ключові слова: особистісна зрілість, розвиток особистості, соціальна зрілість, самоактуалізована особистість, показники зрілості особистості.

Проблема особистісної зрілості є однією із тих, що розробляється у рамках надзвичайно широкої проблеми психологічної науки – розвитку особистості на різних етапах онтогенезу. Дослідники даної проблеми стверджують, що психічний і соціальний розвиток особистості не обмежені якимись певними відрізками часу. Розвиток відбувається на всіх етапах життєвого шляху людини, при цьому кожний етап, поряд із загальними закономірностями розвитку, характеризується і особливими, специфічними лише для нього. Як зауважує відома дослідниця проблеми особистісного розвитку Л. І. Анциферова, “період зрілості особистості не може розглядатися як якийсь кінцевий стан, до якого спрямований розвиток і яким він завершується. Навпаки, чим більш зрілою з психологічної і соціальної точки зору є особистість, тим більше зростає її здатність до подальшого розвитку. Період особистісної зрілості відкриває якісно нові і соціально цінні можливості її становлення” [1, с. 332-332].

Дослідження проблеми зрілості особистості були започатковані американськими вченими, зокрема представниками гуманістичної психології (Е. Еріксон, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс). У працях цих вчених зрілість особистості розглядається і як певний віковий період у житті людини – дорослість, і як характеристика досить високого рівня її психічного і соціального розвитку незалежно від її віку. Проте, як слушно зауважує Т. М. Титаренко, “людина може бути біологічно уже немолодою, але психологічно все ще достатньо інфантильною, або, навпаки, в досить молоді роки дивувати оточуючих професійною, громадянською, особистісною зрілістю” [2, с. 95]. Про неоднозначність поглядів на проблему зрілості особистості свідчить і те, що у кожного вченого цей феномен має свою назву: “зріла особистість” – у Г. Олпорта, “самоактуалізована особистість” – у А. Маслоу, “повноцінно функціонуюча особистість” – у К. Роджерса, “людина плідного характеру” – у Е. Фрома. Водночас домінуючою є характеристика зрілості, виходячи із високого рівня розвитку певних особистісних якостей людини та її ставлення до норм поведінки, прийнятих у суспільстві, трактування зрілості через самоактуалізацію як найбільш повну і вільну реалізацію особистістю своїх можливостей.

Питання особистісної зрілості розглядалось і в працях російських вчених, воно переважно висвітлювалось у публікаціях, які стосуються широкої проблеми психології становлення та розвитку особистості в процесі її життєдіяльності (К. О. Абульханова-Славська, Л. І. Анциферова, Б. Г. Ананьєв, О. О. Бодальов, П. М. Якобсон та ін.). Погляди цих вчених на питання особистісної зрілості людини досить близькі. Характерно, що ніхто із них не розглядає дорослість людини як критерій її особистісної зрілості. Так, Л. І. Анциферова у своїх працях стверджує, що психічний і соціальний розвиток особистості не обмежений тими чи іншими віковими періодами, він відбувається на всіх етапах життєвого шляху людини. “Саме в період особистісної зрілості здійснюється кардинальної важливості перехід особистості із стадії вирішення поставлених перед нею життєвих задач до стадії постановки нових проблем, до формулювання якісно нових задач” [1, с. 332].

Заперечує віковий підхід щодо зрілості особистості й К. А. Абульханова-Славська. Досліджуючи розвиток особистості в процесі її життєдіяльності, вона наголошує на тому, що “віковий підхід зосереджується переважно на порівнянні різного віку, не беручи до уваги різний спосіб життя особистості всередині кожного віку. Зрілою особистість може стати і в досить юному віці, а незрілою

залишатися і в старості” [3, с. 21]. Приклади реального життя людей, їхньої поведінки та вчинків дуже часто підтверджують цю думку вченої.

П. М. Якобсон розглядав особистісну зрілість людини як суспільно-історичний феномен, оскільки у різних суспільних умовах поняття зрілості має різний зміст. Вчений стверджував, що у суспільній свідомості нашого часу існує еталон сформованої особистості, що передбачає певний рівень розвитку свідомості людини, її оцінок і суджень, регулювання своїх дій, ставлення до навколишньої дійсності, людей в процесі міжіндивідуальних зв'язків, що регламентується нормами поведінки, які висуваються суспільством до дорослої людини. П. Якобсон розглядав особистісну зрілість насамперед як “зрілість соціальну, яка виражається в тому, наскільки адекватно розуміє людина своє місце у суспільстві, яким світоглядом і філософією вона керується, яке її ставлення до суспільних інститутів (норми моралі, права, соціальні цінності), до своїх обов'язків, праці” [4, с. 142].

Соціальна зрілість, на думку М. М. Якобсона, включає в себе: *громадянську, моральну та естетичну* зрілість. Водночас соціальна зрілість обумовлює і передбачає наявність *психологічної* зрілості. Не може бути повної психологічної зрілості у соціально нерозвинутої особистості, яка характеризується інфантильністю суджень і дій, незрозумінням вимог суспільства тощо. Зрілість насамперед проявляється в інтелектуальній та емоційній сферах, у способі самовизначення людини як особистості, яка знаходить собі місце серед інших людей, в усвідомленні своєї індивідуальності й неповторності як людини, яка має особливу точку зору, свої погляди, своє ставлення до життя, своє власне “Я”. Характеризуючи зрілість особистості, вчений стверджував, що її неможливо точно “прив'язати” до певного віку.

Аналізуючи погляди П. М. Якобсона на проблему особистісної зрілості людини, можна стверджувати, що він чи не найбільш глибоко у російській психології підійшов до розкриття психологічної сутності даного явища, розкрив його ознаки та тісний зв'язок із зрілістю соціальною.

Проблема особистісної зрілості у російській психології розглядається і представниками акмеологічного напрямку (Б. Г. Ананьєв, О. О. Бодальов, Н. В. Кузьміна та ін.). На переконання цих вчених, особистісна зрілість і вершина цієї зрілості “акме” – це багатовимірний стан дорослої людини, який охоплює значний етап її життя і показує, наскільки вона відбулася як фізичний індивід, як громадянин, як фахівець у певній галузі діяльності. Вони стверджують, що становлення особистісної зрілості відбувається під впливом умов соціалізації та індивідуальних психологічних особливостей людини.

В українській психології проблема особистісної зрілості людини висвітлювалась у працях М. Й. Боришевського, Ю. З. Гільбуха, Н. М. Дідик, О. В. Завгородньої, О. С. Штепи та ін. вчених. Розкриваючи психологічні механізми розвитку особистості, М. Й. Боришевський [5] стверджує, що особистісна зрілість людини проявляється у турботливому і відповідальному ставленні до інших, критичному і самокритичному мисленні, інтересі до минулого рідного краю, розвиненій національній свідомості, усвідомленні неоціненого значення рідної мови, гуманістичних взаємовідносинах.

Рисами особистісної зрілості, на думку О. С. Штепи, є: відповідальність, децентрація, глибинність переживань, життєва філософія, толерантність, автономність, контактність, самоприйнятливність, креативність, синергічність. Вчена стверджує, що особистісній зрілості людини сприяє розвиток децентрації – здатності зрозуміти позицію іншої людини, вміти поглянути на ситуацію з її точки зору. Децентрація, як подолання егоцентризму, чітко простежується при переході від підліткового до юнацького віку, коли молоді люди починають брати на себе дорослі ролі, замислюватись про своє майбутнє, про себе як членів суспільства, усвідомлювати перешкоди, що стоять на шляху здійснення мрій тощо [6]. (Поняття “децентрація” було введено у психологію Ж. Піаже для аналізу процесів соціалізації, когнітивного і морального розвитку особистості).

Деякі українські вчені розглядають особистісну зрілість людини через повноту і глибину її переживань та індивідуальні особливості їх виявлення. О. В. Завгородня стверджує, що “у повноті свого особистісного розвитку людина постає просвітлено-творчою, характеризується мудрістю та спонтанністю у своїх життєвих проявах, виконує “споріднену” (за Г. С. Сковородою) працю, має

глибокі радісні взаємини із духовно близькими людьми, справляє гуманізуючий вплив на відносно широке оточення” [7].

Дослідження проблеми зрілості особистості лише започатковується у вітчизняній психологічній науці. Значення таких досліджень є безсумнівним, оскільки вони органічно поєднані із розробленням досить багатогранно проблеми становлення і розвитку особистості на різних етапах життєвого шляху, що є однією із центральних у теоретичній і прикладній психології.

Використана література:

1. Анцыферова Л. И. Некоторые теоретические проблемы психологии личности / Л. И. Анцыферова // Психология личности. – Т. 2. Хрестоматия. – Самара : Издательский Дом “БАХРАХ”, 1999. – С. 331-344.
2. Титаренко Т. М. Психологический возраст личности / Т. М. Титаренко // Психология личности. Словарь-справочник / под ред. П. П. Горностая и Т. М. Титаренко. – К. : Рута, 2001. – С. 95.
3. Абульханова-Славская К. А. Развитие личности в процессе жизнедеятельности / К. А. Абульханова-Славская // Психология формирования и развития личности. – М. : Наука, 1981. – С. 19-44.
4. Якобсон П. М. Психологические компоненты и критерии становления зрелой личности / П. М. Якобсон // Вопросы психологии. – 1981. – Т. 2. – № 4. – С. 141-149.
5. Боришевський М. Й. Психологічні механізми розвитку особистості / М. Й. Боришевський // Актуальні проблеми психології. – Т. 1. Соціальна психологія. Психологія управління. – К. : Інститут психології імені Г. С. Костюка, 2001. – С. 26-33.
6. Штепа О. С. Психологічні особливості формування та актуалізації особистісної зрілості / О. С. Штепа // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 5. – С. 24-31.
7. Завгородня О. В. Особистість: шляхи досягнення зрілості / О. В. Завгородня // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – № 12. – С. 11-17.

Abstract

In this article the theoretical aspect of a problem of individual's maturity has been developed. We have revealed different views of representatives of western and native psychology according to this problem.

Keywords: *individual's maturity, individual's development, social maturity, self-actualisation of an individual, indices of an individual's maturity.*

УДК:159.928.22 – 053.6 (049.2) / (043.2)

Процик Л. С.

ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО ОБДАРОВАНИХ ПІДЛІТКІВ

У статті проаналізовано особливості формування конструктивних механізмів психологічного захисту інтелектуально обдарованих підлітків. Представлені результати корекційно-розвивальної роботи з інтелектуально обдарованими підлітками. Доведено, що найбільш суттєві і важливі для розвитку гармонійної особистості підлітка механізми – інтелектуалізація, заміщення, компенсація – мають тенденцію зростання після проведення даної корекційно-розвивальної роботи.

Ключові слова: *обдарованість, інтелект, підліток, механізми психологічного захисту, корекційно-розвивальна робота.*

Проблема формування конструктивних механізмів психологічного захисту інтелектуально обдарованих підлітків набуває особливої актуальності в зв'язку з сучасним соціальним напруженням, що ускладнює процес їх адаптації до нових умов, орієнтацію в нестандартних суспільних вимогах, та може спричинити дезорієнтацію у поведінці.

Особливості дослідження механізмів психологічного захисту представлені працях таких вчених, як: Ф. Бассін, Ф. Березін, Л. Гребенніков, В. Журбін, Б. Карвасарський, Г. Келлерман, Р. Плутчик, В. Файвишевський, А. Фройд, З. Фрейда та інших. У сучасній психологічній науці